

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

РОМАНЮК ВІТАЛІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 343.137.5 (477)

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України
КОЖЕВНИКОВ Геннадій Костянтинович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
доцент кафедри кримінального процесу.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ЛИСЕНКО Володимир Васильович,
Національний університет державної
податкової служби України,
професор кафедри кримінального процесу
та криміналістики;

кандидат юридичних наук
СЛІНЬКО Дмитро Сергійович,
Харківський національний університет
ім. В.Н. Каразіна,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін.

Захист відбудеться 23 листопада 2015 року о 9 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.01 у Харківському національному університеті внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, проспект 50-річчя СРСР, 27.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, проспект 50-річчя СРСР, 27.

Автореферат розісланий «22» жовтня 2015 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Л.В. Могілевський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У ст. 3 Конвенції про права дитини визначено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Виконання цієї вимоги з боку слідчих, прокурорів, суддів, адвокатів та інших учасників кримінального провадження щодо неповнолітніх є проявом здійснення державою її обов'язку з утвердження і забезпечення прав і свобод людини (ст. 3 Конституції України). Щороку такого забезпечення потребує не одна тисяча неповнолітніх. Так, неповнолітніми (або за їх участю) вчинено у 2013 р. 8781 злочин, у 2014 р. 7467 злочинів, за дев'ять місяців 2015 р. 5626 злочинів. І хоча спостерігається певна тенденція до незначного зменшення кількості злочинів, учинених неповнолітніми, але це не є підставою для зниження уваги до питання забезпечення їх прав, свобод та законних інтересів. На жаль, як показує аналіз чинного законодавства, що регламентує вказане кримінальне провадження, воно не повною мірою здатне забезпечити виконання завдання якнайкращого забезпечення законних інтересів неповнолітніх. Наведене стосується і правозастосовної практики.

Окремим аспектам кримінального провадження щодо неповнолітніх взагалі та ряду пов'язаних із ним проблем присвятили свої роботи такі автори, як: О. М. Бандурка, В. М. Бурдін, А. Я. Ветрова, О. І. Вінгловська, О. Х. Галімов, Є. М. Гідулянова, Л. Г. Голиш, Л. М. Голубєва, А. Є. Голубов, Н. В. Греса, С. М. Зеленський, Л. Л. Каневський, М. О. Карпенко, Ю. І. Ковальчук, У. С. Ковна, Г. К. Кожевніков, І. М. Коз'яков, М. І. Копетюк, С. П. Коталейчук, О. О. Кочура, Н. М. Крестовська, О. С. Ландо, О. О. Левендаренко, В. В. Леоненко, В. В. Лисенко, Н. В. Малиш, І. С. Манова, Е. Б. Мельникова, Г. М. Мінковський, Г. М. Омеляненко, О. М. Павлик, Л. М. Палюх, А. Б. Романюк, В. А. Рибальська, Н. Ш. Сафін, Д. С. Слінько, В. М. Трубніков, Р. С. Холод, В. В. Шимановський, Н. В. Шость, О. О. Юхно, А. О. Яровий, О. В. Ярош та багато інших.

Однак в існуючих дослідженнях не завжди достатня увага приділяється загальним питанням, зокрема сутності провадження щодо неповнолітніх, його специфіці та процесуальним особливостям, їх обумовленості, виділенню основних його положень тощо. Наведене вказує на певну фрагментарність висвітлення в науці кримінального процесу визначальних рис цього особливого провадження. Потребує також подальшого удосконалення процесуальна форма даного провадження, зокрема в частині розширення процесуальних гарантій прав неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого. Актуальність дослідження цього кола проблем зумовлена і тими істотними змінами, що відбулися в законодавстві України, насамперед з прийняттям нового КПК

України, продовженням в країні судово-правової реформи, в тому числі й у частині створення ювенальної юстиції. Також існує необхідність урахування при здійсненні цього провадження норм міжнародно-правових актів з питань прав дитини як норм прямої дії. Вищенаведене свідчить про актуальність теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до пп. 2.8, 6.18, 7.3, 7.14, 7.16 Переліку пріоритетних напрямків наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275, пп. 2.5, 7.6, 7.8 Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на період 2015–2019 років, схвалених Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 24 квітня 2015 р. (протокол № 4). Робота виконана в рамках науково-дослідної теми Харківського національного університету внутрішніх справ «Наукове супроводження реформування системи кримінальної юстиції в Україні» (реєстраційний номер ДР 0113U008190).

Мета і задачі дослідження. *Мета* дослідження полягає у висвітленні теоретичних та практичних проблем кримінального провадження щодо неповнолітніх, а також розроблення рекомендацій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства для створення умов якнайкращого забезпечення інтересів дитини в кримінальному судочинстві.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі *задачі*:

- визначити чинники, що впливають на становлення та розвиток кримінального провадження щодо неповнолітніх;
- узагальнити зарубіжний досвід здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх;
- уточнити місце кримінального провадження щодо неповнолітніх у системі кримінального процесуального права;
- окреслити питання основних положень кримінального провадження щодо неповнолітніх у кримінальному процесуальному законодавстві України;
- з'ясувати проблемні питання участі у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх захисника, законного представника, психолога, педагога та лікаря;
- поглибити теоретичні питання та удосконалити практичні прийоми доказування в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх;
- охарактеризувати проблеми забезпечення прав, свобод та законних інтересів неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого при застосуванні щодо них заходів забезпечення кримінального провадження;
- визначити проблемні питання застосування норм кримінального процесуального законодавства слідчим та прокурором на стадії досудового розслідування щодо неповнолітніх;

- окреслити процесуальні особливості й проблеми удосконалення судового провадження у першій інстанції щодо неповнолітніх;
- охарактеризувати шляхи подальшого розвитку кримінального провадження щодо неповнолітніх.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі здійсненням кримінального провадження щодо неповнолітніх.

Предметом дослідження є кримінальне провадження щодо неповнолітніх.

Методи дослідження. Під час дослідження застосовувались як загальні, так і спеціальні методи наукового пізнання. Зокрема, *історичний* метод застосовано при вивченні закономірностей та етапів становлення кримінального провадження щодо неповнолітніх в Україні (підрозділ 1.1). *Порівняльно-правовий* метод сприяв виявленню основних рис кримінального судочинства щодо неповнолітніх на прикладі зарубіжних країн, а також аналізу положень міжнародно-правових актів у цій сфері (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 3.1, 3.3). За допомогою *системно-структурного* методу з'ясовано структуру кримінального провадження щодо неповнолітніх, його місце в загальній системі кримінальної процесуальної діяльності, систему його основних положень, проаналізовано етапи досудового слідства та судового розгляду (підрозділи 1.3, 2.1, 3.1, 3.2). *Формально-логічний* метод використано в ході розроблення понятійного апарату та обґрунтування висновків (підрозділи 1.1, 2.1, 2.3, 3.1, 3.3, висновки). Метод *моделювання* сприяв визначенню взаємодії чинників становлення цього провадження, а також формуванню його цілісної концепції та характеристики (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1). Метод *прогнозування* використано для визначення шляхів та перспектив розвитку кримінального провадження щодо неповнолітніх (підрозділ 3.3). Метод *правового аналізу* застосовано з метою виявлення змісту норм кримінального процесуального законодавства України, що регулюють кримінальне провадження щодо неповнолітніх (підрозділ 1.3, розділи 2, 3, додаток). *Статистичний* метод використано для підтвердження положень дослідження даними судової статистики (розділи 2, 3). За допомогою *соціологічного* методу проведено вивчення кримінальних проваджень та здійснено опитування слідчих.

Науково-теоретичним підґрунтям дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі кримінального процесу, кримінального права, криміналістики, кримінології, загальної теорії держави і права, конституційного, міжнародного, адміністративного, цивільного права, психології, філософії, мовознавства тощо.

Положення та висновки дисертації ґрунтуються на нормах Конституції України; міжнародних правових актах, ратифікованих Верховною Радою України; кримінального, кримінального процесуального законодавства України, інших законів, підзаконних нормативно-правових актах.

Емпіричну базу дослідження становлять дані, отримані в результаті аналізу 179 кримінальних справ і проваджень, а також матеріали анкетування 346 слідчих органів внутрішніх справ. Інформаційною основою дослідження є узагальнення судової практики, довідкові видання, аналітичні та статистичні матеріали.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що з моменту набрання чинності КПК України дисертація є однією з перших спроб комплексного дослідження теоретичних та практичних проблем кримінального провадження щодо неповнолітніх. До найбільш вагомих результатів, що зумовлюють його новизну, слід віднести наступні:

вперше:

- запропоновано розглядати кримінальне провадження щодо неповнолітніх як систему, яку утворюють: нормативна складова (відповідний процесуальний інститут), основні положення цього провадження, форми кримінальної процесуальної діяльності, учасниками якої є неповнолітні, власний суб'єктний склад;

- обґрунтовано виділення основних положень кримінального провадження щодо неповнолітніх (мета, завдання, загальні правила і умови його здійснення), які відображають специфіку та закріплюють особливості цього різновиду кримінальної процесуальної діяльності;

- виокремлено як предмет подальших наукових досліджень кримінальний процесуальний механізм забезпечення прав, свобод та законних інтересів неповнолітніх як учасників кримінального провадження, елементами якого є: правовий статус неповнолітньої особи; юридичні гарантії її прав та свобод; фактичне середовище, в якому здійснюється реалізація прав і свобод неповнолітньої особи; правові процедури здійснення прав та реалізації гарантій;

- визначено, що встановлення даних про вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім є юридичним фактом, який обумовлює запровадження у дію особливого охоронного режиму щодо цих осіб, що юридично слід оформляти постановою про зміну порядку досудового розслідування згідно з правилами, передбаченими гл. 38 КПК України;

удосконалено:

- положення про чинники, які лежать в основі становлення кримінального провадження щодо неповнолітніх, до яких віднесено: історичний – розвиток правових норм щодо неповнолітніх, соціальний – опрацювання правових принципів поведінки із неповнолітніми, особливості правових відносин за їх участю, психологічний – правосвідомість та акти реалізації права, правовий – правові норми, які регламентують участь неповнолітнього у кримінальному провадженні;

- наукову позицію щодо доцільності запровадження в Україні ювенальної юстиції та сутності кримінального провадження щодо неповнолітніх як прояву охоронного режиму відносно цих осіб, що

забезпечується дією додаткових гарантій їх прав, свобод та законних інтересів;

- зміст процесуальних прав неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого в частині наділення їх правом на звільнення від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених законом;

- перелік обов'язкових додаткових питань, які повинен вирішити суд при ухваленні судових рішень щодо неповнолітніх, як умова для приділення першочергової уваги якнайкращому забезпеченню інтересів дитини;

дістали подальшого розвитку:

- обґрунтування питання характеру предмета доказування в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, у якому головним його завданням слід вважати повноту відображення в КПК України значущих саме для цієї категорії кримінального провадження обставин та забезпечення всебічності, повноти й неупередженості їх дослідження;

- положення щодо обов'язкового процесуального та організаційного забезпечення слідчим, прокурором, слідчим суддею, суддею (судом) участі педагога або психолога, а за необхідності – лікаря на всіх стадіях такого виду провадження, як додаткової гарантії забезпечення прав неповнолітнього;

- наукова позиція, що за наявності дискреційних підстав для звільнення неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності необхідно застосовувати положення, передбачені ч. 1 ст. 97 КК України;

- пропозиції щодо розвитку кримінального провадження щодо неповнолітніх завдяки адаптації законодавства до міжнародних стандартів у цій сфері, диференціації кримінальної процесуальної форми, розширення форм залучення неюридичних знань, поглиблення спеціалізації учасників цього провадження, розширення системи заходів впливу щодо неповнолітніх тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання у:

- науково-дослідній сфері – як підґрунтя для подальших досліджень питань кримінального провадження щодо неповнолітніх;

- правотворчій діяльності – для вдосконалення положень кримінального процесуального законодавства України;

- правозастосовній діяльності – в процесі розроблення та вдосконалення відомих нормативно-правових актів та методичних рекомендацій з питань кримінального провадження щодо неповнолітніх, а також під час проведення занять у системі службової підготовки і підвищення кваліфікації (*акти впровадженень у практичну діяльність СУ УМВС України в Кіровоградській області від 23.03.2015 р., СУ УМВС України в Полтавській області від 05.06.2015 р., УМВС України на Південній залізниці від 22.06.2015 р.*);

– навчальному процесі – з метою підготовки лекцій, навчальних програм, тестових завдань, а також під час проведення занять із навчальних дисциплін «Кримінальний процес» та «Досудове слідство в ОВС» (*акти впровадженнь Харківського національного університету внутрішніх справ від 10.06.2015 р., Одеського державного університету внутрішніх справ від 06.06.2015 р., Львівського державного університету внутрішніх справ від 27.03.2015 р.*).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано самостійно, сформульовані положення і висновки обґрунтовано автором особисто. В опублікованій у співавторстві науковій статті частка дисертанта становить 50 %. У дисертації не використовувалися ідеї та розробки, що належать співавторам.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки, отримані в роботі, були оприлюднені на науково-практичних конференціях та семінарах: «Делінквентна поведінка дітей та молоді: сучасні технології протидії» (м. Одеса, 2006 р.); «Проекти КПК та проблеми сучасного стану кримінально-процесуального законодавства (м. Харків, 2008 р.); «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених» (м. Харків, 2009 р.); «Від громадянського суспільства – до правової держави» (м. Харків, 2009 р.), «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених» (м. Харків, 2010 р.); «Від громадянського суспільства – до правової держави» (м. Харків, 2010 р.), «Теорія та практика кримінального судочинства» (м. Харків, 2011 р.); «Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення» (м. Харків, 2012 р.); «Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі» (м. Харків, 2012 р.); «Впровадження нового Кримінального процесуального кодексу України в правоохоронну діяльність та навчальний процес: досвід та шляхи удосконалення» (м. Харків, 2013 р.); «Актуальні проблеми адміністративного та кримінального права і процесу» (м. Донецьк, 2014 р.); «Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики» (м. Харків, 2014 р.); «Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції» (м. Харків, 2015 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження викладено у 8 наукових статтях, з яких 7 опубліковано у фахових виданнях України, одна – у фаховому виданні іншої держави, та 13 тезах доповідей на науково-практичних конференціях і семінарах.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 254 сторінок, з них

основного тексту – 198 сторінок, список використаних джерел (314 найменувань) – 36 сторінок, додатки розміщено на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, визначаються його зв'язок з науковими програмами та планами, мета, задачі, об'єкт і предмет дослідження, вказується на методи дослідження, теоретичну та емпіричну бази, окреслюються наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, наводяться дані щодо апробації результатів дослідження та публікацій.

Розділ 1 «Загальна характеристика кримінального провадження щодо неповнолітніх як особливого порядку провадження у кримінальному судочинстві в Україні» складається з трьох підрозділів, у яких дане провадження проаналізовано як особливе явище кримінального процесуального права.

У *підрозділі 1.1 «Становлення та розвиток кримінального провадження щодо неповнолітніх в Україні»* проаналізовано чинники його виникнення. Визначено, що ними є історичний (відображення становища неповнолітніх у суспільстві й праві, форм впливу на цих осіб з боку суспільства та держави), соціальний (ступінь соціалізації неповнолітньої особи), психологічний (особливості психофізіологічного розвитку неповнолітніх), правовий (реалізація концепції прав дитини). Значення кожного з них пов'язано з відображенням у них відповідного аспекту участі неповнолітніх у суспільних, правових та кримінальних процесуальних відносинах.

Звернено увагу на важливу роль правового чинника як засобу закріплення особливостей (історичних, соціальних, психологічних) участі неповнолітніх у правовідносинах, де специфіка відповідних правових норм полягає в їх охоронній спрямованості щодо таких осіб.

Доведено, що умови досудового розслідування та судового розгляду, фактично, є несприятливими стосовно неповнолітнього, а тому неповнолітнім має бути наданий відповідний додатковий захист їх прав у вигляді юридичних гарантій охорони їх прав.

У *підрозділі 1.2 «Зарубіжний досвід кримінального судочинства щодо неповнолітніх»* проаналізований з позиції виявлення найбільш типових рис та властивостей цього різновиду процесуальної діяльності.

Проведений у підрозділі аналіз засвідчив наявність у кримінальному процесуальному праві багатьох країн відносно відокремленого правового явища, аналогом якого у вітчизняному праві виступає кримінальне провадження щодо неповнолітніх, де певна спорідненість правових форм організації та методів здійснення процесуальної діяльності щодо цих осіб обумовлена однаковою впливом історичних, соціальних, психологічних,

правових чинників на становлення та розвиток цієї складової кримінального судочинства.

Акцентовано увагу на тому, що в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх втілена засада пріоритетного забезпечення прав дітей, яка знаходить свій прояв у нормативному, організаційному, кадровому та методологічному забезпеченні судочинства щодо неповнолітніх.

Запропоновано систему класифікаційних критеріїв системи кримінального провадження щодо неповнолітніх. На цій підставі модель кримінального судочинства щодо неповнолітніх в Україні охарактеризована як інтегрована в галузеву систему судочинства функціонально-спеціалізована замкнута модель обмеженого циклу впливу карального типу, врегульована галузевою нормативною базою. Визначено заходи щодо вдосконалення цієї системи.

У підрозділі 1.3 *«Місце кримінального провадження щодо неповнолітніх в системі кримінального процесуального права»* з'ясовуються питання правового врегулювання цього провадження.

Доведено, що правова основа кримінального провадження щодо неповнолітніх забезпечує: захист їх прав, свобод та інтересів; функціонування відносно відокремленої частини кримінальної процесуальної діяльності; врахування особливостей участі цих осіб у кримінальному судочинстві.

Обґрунтовано висновок, що поєднання специфіки та відокремленості кримінальних процесуальних норм, які опосередковують об'єкт правового регулювання – кримінальні процесуальні відносини, що виникають у зв'язку з участю у них неповнолітніх, які вчинили злочин (суспільно небезпечне діяння), призводить до появи окремого процесуального інституту – інституту кримінального провадження щодо неповнолітніх. Його призначення пов'язано з такими аспектами: функціональним (правове регулювання кримінальних процесуальних відносин); ціннісним (визнання і пріоритетне забезпечення прав, свобод та законних інтересів дитини); організаційним (закріплення та створення умов для належної реалізації особливого охоронного режиму щодо неповнолітніх).

Виявлені загальні недоліки правової форми кримінального провадження щодо неповнолітніх, які потребують свого покращення (удосконалення процесуального статусу неповнолітніх; розширення видів запобіжних заходів; подальше впровадження міжнародних стандартів, що діють у цій сфері).

Розділ 2 «Процесуальні особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх у кримінальному судочинстві України» містить чотири підрозділи й присвячено аналізу основних властивостей досліджуваного провадження як різновиду кримінальної процесуальної діяльності.

У підрозділі 2.1 *«Доктринальні положення кримінального провадження щодо неповнолітніх»* звернено увагу на те, що виділення цього провадження є усталеною тенденцією розвитку кримінального

процесуального законодавства багатьох країн, яка обумовлена необхідністю врахування соціально-психологічних, фізіологічних, правових особливостей основних його учасників – неповнолітніх.

Підкреслено, що не можна ототожнювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх і щодо повнолітніх. Існуюча між ними різниця стосується процесуальних правил і процедур їх здійснення, що обумовлено специфічним правовим режимом кримінальної процесуальної діяльності за участі неповнолітніх, який повинен мати метою приділення першочергової уваги якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Запропоновано виділяти основні положення кримінального провадження щодо неповнолітніх (мета, завдання, загальні правила і умови його здійснення), які: визначатимуть бажану поведінку осіб, що беруть у ньому участь, щодо забезпечення прав неповнолітніх; спрямовуватимуть діяльність учасників провадження на виконання його специфічних мети і завдань; сприятимуть удосконаленню норм, якими воно регламентовано. Запропонована редакція статті з назвою «Основні положення кримінального провадження щодо неповнолітніх».

У підрозділі 2.2 «Участь захисника, законного представника, психолога, педагога та лікаря у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх як гарантія захисту їх прав та законних інтересів» розглянуто особливості їх участі в досліджуваному провадженні.

Вказується, що участь цих суб'єктів слід розглядати як додаткову процесуальну гарантію прав неповнолітніх, де участь захисника та законного представника неповнолітнього є формою забезпечення його права на захист, а участь психолога, педагога та лікаря – гарантією засади законності в цьому кримінальному провадженні.

Відзначається, що в КПК України посилені гарантії права на захист неповнолітніх підозрюваного, обвинуваченого, неповнолітніх, що вчинили суспільно небезпечне діяння, в частині обов'язкової участі захисника. Наведено тлумачення такої умови залучення захисника, як «виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою».

Уточнено коло законних представників неповнолітнього за рахунок приведення норм КПК України у відповідність із законами України, які регулюють питання представництва неповнолітніх. Запропоновано на законодавчому рівні закріпити можливість заміни законного представника неповнолітнього в разі його відсутності або нездатності виконати свої обов'язки, або якщо його дії чи інтереси суперечать інтересам неповнолітнього, представником органу опіки і піклування.

Вказано як на недолік наявність прогалини в регулюванні питання залучення законних представників неповнолітніх в частині обов'язку слідчого, прокурора, судді пересвідчитися в належності особи до числа законних представників. Пропонується нормативно закріпити перевірку

відповідних документів та приєднання їх копій до матеріалів кримінального провадження.

Уточнено форми використання спеціальних знань психолога, педагога та лікаря у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх: організаційна допомога (консультант); технічна допомога (спеціаліст); допомога у формуванні доказової бази (експерт). Особливо акцентована увага на доцільності обов'язкового психологічного супроводження досліджуваного провадження, у тому числі в частині отримання висновку експерта-психолога щодо неповнолітнього.

У підрозділі 2.3 *«Доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх»* проаналізовано з точки зору значення цього процесуального інституту для забезпечення прав неповнолітніх.

Як результат аналізу наукової дискусії щодо предмета доказування у цьому провадженні вказано, що його слід розглядати не з точки зору співвідношення із загальним предметом доказування чи як прояв деталізації останнього, а з позиції повноти відображення ним специфіки та особливостей неповнолітніх як учасників кримінального процесу і здатності створити підґрунтя для якнайкращого забезпечення інтересів дитини за результатами розгляду цього провадження.

Обґрунтовано висновок, що виконання приписів ст.ст. 91, 485–487 КПК України є обов'язком слідчого, прокурора, а результат доказування слід розглядати з позиції обов'язковості забезпечення всебічності, повноти і неупередженості з'ясування всіх цих обставин, де невиконання вказаного обов'язку є підставою для скасування прийнятих рішень.

Предмет доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх пропонується розуміти як узагальнену інформаційну модель, яка охоплює всі сторони розслідуваної події кримінального правопорушення, вчиненого неповнолітнім, та створює умови для виконання специфічних завдань цього кримінального провадження, виступаючи гарантією охорони прав, свобод та законних інтересів цих учасників кримінального судочинства.

Звернено увагу на важливість дотримання слідчим, прокурором, судом наукових положень та практичних рекомендацій, у тому числі й криміналістичних методик, з розслідування кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, як засобу забезпечення швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування і судового розгляду.

Запропоновано зміни та доповнення до нормативного змісту положень, що входять до предмета доказування досліджуваного провадження.

У підрозділі 2.4 *«Забезпечення прав та законних інтересів неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження»* досліджені питання умов та підстав реалізації заходів обмеження щодо цих осіб.

Указано, що застосування щодо неповнолітніх заходів забезпечення кримінального провадження (заходів примусу), повинно опосередковуватися додатковими гарантіями. Наведено авторське визначення застосування щодо неповнолітніх заходів забезпечення кримінального провадження: здійснюване на підставах та в порядку, передбаченому КПК України, обґрунтоване застосування до неповнолітнього процесуального примусу з метою досягнення завдань цього провадження з одночасним дотриманням прав та свобод такої особи за умови якнайкращого забезпечення її інтересів.

За результатами проведеного в підрозділі дослідження уточнено умови застосовування щодо неповнолітнього процесуального примусу: виключність застосування його як заходу впливу; повага честі та гідності неповнолітнього; відповідність заходу примусу тяжкості та обставинам кримінального правопорушення; врахування вікових та психологічних особливостей особи; якнайкраще забезпечення інтересів дитини; обґрунтованість застосування.

Проаналізовані особливості застосування до неповнолітніх заходів забезпечення кримінального провадження. Запропоновано обов'язкове встановлення на початку досудового розслідування даних про батьків або інших законних представників неповнолітнього, а також їх характеристики.

Вказується, що до неповнолітніх, насамперед, слід застосувати засоби переконання. Звернено увагу на необхідність опрацювання більш диференційованої системи заходів примусу, які можуть застосовуватися до неповнолітніх під час кримінального провадження.

Розділ 3 «Проблемні питання здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх та шляхи його удосконалення» складається з трьох підрозділів і присвячений дослідженню практичних аспектів здійснення вказаного провадження на основних його стадій.

У підрозділі 3.1 *«Досудове розслідування кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми»* доведено, що вчинення злочину неповнолітнім є юридичним фактом, який обумовлює запровадження у дію охоронного режиму щодо цих осіб, що юридично повинно оформлюватися постановою про зміну порядку досудового розслідування згідно з правилами, передбаченими гл. 38 КПК України.

Вказано на необхідність врегулювання питання з'явлення із зізнанням неповнолітнього, адже КПК України щодо цього не містить відповідних приписів, що перешкоджає реалізації цієї дії як обставини, яка пом'якшує покарання. Початок такого провадження пов'язаний зі своєчасним включення до обліково-реєстраційних відомостей даних, що кримінальне правопорушення вчинив неповнолітній.

Зауважено, що при підготовці та проведенні слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх необхідно дотримуватися вимог ч. 2 ст. 484 КПК України та забезпечувати реалізацію передбачених Кодексом додаткових гарантій їх прав.

Запропоновано на досудовому розслідуванні ширше залучати таких спеціалістів, як психолог та педагог (попередні консультації, підготовка питань, обов'язкова участь у дії тощо).

Уточнено процесуальний порядок дій слідчого, прокурора за наявності підстав звільнення від кримінальної відповідальності, у тому числі і застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру залежно від його віку та характеру підстави для звільнення. Пропонується наділити неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого правом на звільнення від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених ст.ст. 45, 46, 49 КК України.

З метою прийняття законного, обґрунтованого і вмотивованого судового рішення щодо неповнолітніх пропонуються зміни до обвинувального акта та клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності в частині розширення змісту даних про неповнолітнього завдяки відображенню у цих документах відомостей, передбачених ст.ст. 485–487 КПК України.

Звернено увагу на відсутність у КПК порядку скасування примусових заходів виховного характеру в разі ухилення неповнолітнього від їх виконання (ч. 3 ст. 97 КК України). Запропоновано редакцію статті КПК України, в якій передбачено порядок скасування вказаних заходів.

У *підрозділі 3.2 «Судове провадження у першій інстанції щодо неповнолітніх»* підготовче судове засідання та судовий розгляд досліджено з позиції здатності їх якнайкраще забезпечити інтереси дитини. Зокрема, гарантією реалізації прав неповнолітнього під час судового провадження є роз'яснення суддею його прав, обов'язків та з'ясування, що вони йому зрозумілі, про що слід робити відмітку в протоколі судового засідання.

Відзначено, що в правовому регулюванні питання строків проведення судового розгляду неповно врахована вимога ч. 4 ст. 28 КПК України. Відсутні приписи щодо забезпечення невідкладності здійснення та першочерговості розгляду. Пропонується в разі невиконання на досудовому слідстві слідчим, прокурором вимог ст. 293 КПК України передбачити виконання цих дій у судовому засіданні.

Підтримано позицію науковців щодо необхідності посилення гарантій права на конфіденційність неповнолітніх шляхом прийняття рішення суддею про здійснення кримінального провадження щодо неповнолітнього у закритому судовому засіданні (або його частини).

Відзначено, що загальні положення судового розгляду та його процедури, фактично не містять спеціальних правил щодо неповнолітніх. Основним засобом забезпечення їх прав та гарантування інтересів у суді є діяльність захисника та досвід судді (суду) за рахунок спеціалізації щодо розгляду кримінальних проваджень щодо неповнолітніх.

Досліджено процедуру судового розгляду з урахуванням специфіки участі у ньому неповнолітніх. Надано пропозиції, спрямовані на більш

ефективне забезпечення прав неповнолітніх, підвищення якості судового розгляду.

Запропоновано редакцію статті, яка закріплює специфіку ухвалення судових рішень щодо неповнолітніх, зокрема завдяки розширенню переліку обов'язкових додаткових питань, які повинен вирішити суд.

У підрозділі 3.3 *«Перспективи розвитку кримінального судочинства щодо неповнолітніх»* вказується, що, враховуючи продовження судово-правової реформи в Україні, подальшу інтеграцію нашої країни до світового співтовариства, існує необхідність удосконалення нормативно-правової регламентації вказаного провадження. Вказано, що актуальним залишається питання подальшого відокремлення цього провадження за рахунок диференціації його процесуальної форми, спеціалізації слідчих, прокурорів та суддів.

Відзначено, що кримінальні процесуальні норми повинні враховувати особливості неповнолітніх (фізіологічні, соціальні, психологічні) як суб'єктів кримінального процесу та учасників кримінальних процесуальних відносин. Це повинно знаходити своє відображення у їх змісті та характері регулювання правовідносин за участю цих осіб.

Констатовано, що подальший розвиток кримінального провадження щодо неповнолітніх повинен сприяти формуванню в Україні системи ювенальної юстиції. З урахуванням аналізу позицій науковців запропоновані конкретні кроки на цьому шляху. Визначені основні етапи розвитку досліджуваного провадження: трансформація кримінального провадження щодо неповнолітніх у систему кримінальної юстиції щодо неповнолітніх з наступним перетворенням її на систему ювенальної юстиції.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає у з'ясуванні сутності та визначенні особливостей кримінального провадження щодо неповнолітніх, а також розробленні науково обґрунтованих пропозицій з питань вдосконалення кримінального процесуального законодавства України у частині окреслених питань. Проведене наукове дослідження дає можливість сформулювати такі висновки та пропозиції.

1. Визначено, що чинниками, що впливають на становлення та розвиток кримінального провадження щодо неповнолітніх є: історичний (відображення становища неповнолітніх у суспільстві й праві), соціальний (ступінь соціалізації неповнолітньої особи), психологічний (особливості психофізіологічного розвитку неповнолітніх), правовий (правові норми, які регламентують участь неповнолітнього у кримінальному провадженні).

2. Узагальнення зарубіжного досвіду дало можливість навести характеристику кримінального судочинства щодо неповнолітніх: особливий вид правозастосовної діяльності; заснований на міжнародних стандартах прав дитини; спрямований на забезпечення її прав; певна організаційно-правова автономність; спеціалізація суб'єктів; розширена юрисдикції судів щодо неповнолітніх; альтернативні заходи впливу на неповнолітнього.

3. Уточнено місце норм, що регламентують кримінальне провадження щодо неповнолітніх, які в структурі кримінального процесуального права утворюють відповідний процесуальний інститут. З цих позицій запропоновано погляд на це провадження як систему, до складу якої віднесено: нормативну складову (процесуальний інститут), методологічний аспект (основні положення цього провадження), функціональну складову, суб'єктний склад.

4. Окреслено питання основних положень кримінального провадження щодо неповнолітніх у кримінальному процесуальному законодавстві України, як вихідних положень, що відображують специфіку й особливості цього провадження, де до їх складу віднесено: мету, завдання, правила та умови здійснення такого провадження.

5. З'ясовано проблемні питання участі у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх захисника, законного представника, психолога, педагога та лікаря (своєчасність залучення до провадження, забезпечення участі в процесуальних діях, більш широке використання спеціальних знань, недоліки регулювання статусу цих учасників тощо). Відмічено, що їх участь у цьому провадженні є додатковою гарантією прав неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого, а тому пропонується розповсюдити обов'язковість їх участі на всі процесуальні, а не лише слідчі (розшукові) дії за участю малолітньої або неповнолітньої особи.

6. Встановлено, що основним призначенням предмета доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх слід вважати повноту відображення значущих саме для цієї категорії кримінального провадження обставин та забезпечення всебічності, повноти й неупередженості їх дослідження. Обставини, які підлягають доказуванню у цьому провадженні, відображують перехід від моделі встановлення суто криміналістично значущих обставин вчиненого діяння до змішаної моделі, де мають значення також соціально значущі обставини, які характеризують особу.

7. Охарактеризовані проблеми забезпечення прав неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого при застосуванні щодо них заходів забезпечення кримінального провадження (процесуального примусу): виключність застосування; повага честі та гідності особи; відповідність заходу примусу тяжкості та обставинам злочину; врахування особливостей особи; якнайкраще забезпечення інтересів дитини;

обґрунтованість застосування примусу. Застосування кримінального процесуального примусу щодо неповнолітніх повинно опосередковуватися додатковими правовими гарантіями та носити характер виключення, що ґрунтується на положеннях міжнародних правових актів в цій сфері. Тому кожного разу відповідні обставини (підстави) повинні бути встановлені слідчим та враховані при обґрунтуванні рішення про вибір щодо неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого конкретного заходу примусу.

8. Визначено, що проблемними питаннями застосування норм кримінального процесуального законодавства слідчим та прокурором на стадії досудового розслідування щодо неповнолітніх є своєчасність уведення в дію кримінального процесуального механізму забезпечення їх прав, свобод та законних інтересів. Встановлення даних про вчинення кримінального правопорушення (суспільно небезпечного діяння) неповнолітнім є юридичним фактом, що запроваджує у дію особливий охоронний режим та додаткові процесуальні гарантії щодо неповнолітніх, що юридично оформляється окремою постановою про зміну порядку досудового розслідування згідно з правилами, передбаченими гл. 38 КПК України.

9. Окреслено процесуальні особливості (специфіка участі у судовому засіданні неповнолітніх, застосування додаткових гарантій їх прав тощо) й проблеми удосконалення судового провадження у першій інстанції щодо неповнолітніх (забезпечення права на доступ до правосуддя, першочерговість розгляду провадження, посилення гарантій на конфіденційність, дотримання вимог гл. 38 КПК тощо). Засобами забезпечення прав неповнолітнього обвинуваченого в суді є діяльність захисника та досвід судді (суду) за рахунок спеціалізації по здійсненню кримінального провадження щодо неповнолітніх. Реалізації прав неповнолітнім обвинуваченим у судовому засіданні сприяє роз'яснення його прав та обов'язків суддею, а також пересвідчення у тому, що вони йому зрозумілі, про що слід відмічати у протоколі судового засідання.

10. Охарактеризовано шляхи розвитку кримінального провадження щодо неповнолітніх: трансформація його у кримінальну юстицію щодо неповнолітніх, а згодом у ювенальну юстицію. Визначені заходи, що треба вжити на цьому шляху: застосування міжнародних стандартів в сфері прав дитини, диференціація процесуальної форми, підготовка соціального досьє неповнолітнього, удосконалення їх процесуального статусу, розширення форм залучення неюридичних знань, поглиблення спеціалізації учасників кримінального провадження, оновлення системи заходів впливу щодо неповнолітніх тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Романюк В. В. Досвід країн Західної Європи у сфері кримінального судочинства стосовно дітей / В. В. Романюк // Право і Безпека. – 2009. – № 3. – С. 18–24.
2. Романюк В. В. Щодо чинників становлення та розвитку провадження про злочини та суспільно небезпечні діяння дітей як окремого виду провадження в кримінальному судочинстві України / В. В. Романюк // Право і Безпека. – 2009. – № 5(32). – С. 122–128.
3. Романюк В. В. Удосконалення процесуального статусу законного представника неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого / В. В. Романюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2013. – Вип. 23. Ч. 1. Т. 3. – С. 134–137.
4. Романюк В. В. Заходи забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх / В. В. Романюк // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 3 (62). – С. 114–123.
5. Романюк В. В. Окремі питання нормативного закріплення мети і завдань кримінального провадження щодо неповнолітніх як засіб відображення його охоронної спрямованості / В. В. Романюк // Право і Безпека. – 2014. – № 1 (52). – С. 114–120.
6. Романюк В. В. Сравнительно-правовая характеристика регламентации уголовного судопроизводства в отношении несовершеннолетних: опыт стран СНГ / В. В. Романюк // Человек: преступление и наказание. – 2014. – № 2 (85). – С. 74–79.
7. Романюк В. В. Участь педагога, психолога та лікаря в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх / В. В. Романюк // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2015. – № 4 (67). – С. 101–109.
8. Кожевніков Г. К. Особливості участі захисника в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх / Г. К. Кожевніков, В. В. Романюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – Вип. 1. Т. 4. – С. 148–152.
9. Романюк В. В. Деякі аспекти становлення ювенального судочинства в Україні / В. В. Романюк // Делінквентна поведінка дітей та молоді: сучасні технології протидії : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 31 берез. – 1 квіт. 2006 р.) ; за заг. ред. д.ю.н., проф. О. Ф. Довженкова, д.ю.н., доц. В. О. Меркулової : у 2-х ч. Ч II. – О. : ОЮІ ХНУВС, 2006. – С. 246–250.
10. Романюк В. В. Відповідність норм проекту КПК України міжнародним стандартам прав дитини в сфері судочинства / В. В. Романюк // Проекти КПК та проблеми сучасного стану кримінально-процесуального законодавства : матеріали наук.-практ. семінару (Харків, 6 лют. 2008 р.). – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. – С. 52–54.
11. Романюк В. В. Міжнародні стандарти відправлення правосуддя відносно дітей: види та значення / В. В. Романюк // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : матеріали наук.-практ.

конф. (Харків, 23 трав. 2009 р.). – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2009. – С. 76–79.

12. Романюк В. В. Місце та значення кримінально-процесуальних норм, якими регламентовано провадження в справах про злочини дітей, в структурі Кримінально-процесуального кодексу України / В. В. Романюк // Від громадянського суспільства – до правової держави : тези доп. до IV Міжнар. наук.-практ. конф. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. – С. 370–372.

13. Романюк В. В. Відображення особливостей розслідування справ про злочини неповнолітніх в діяльності слідчого / В. В. Романюк // Від громадянського суспільства – до правової держави : тези V Міжнар. наук. конф. студ. та молодих вчених (26–27 лют. 2010 р.). – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – С. 465–466.

14. Романюк В. В. Правова регламентація особливих проваджень в структурі КПК України / В. В. Романюк // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 5 черв. 2010 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2010. – С. 47–49.

15. Романюк В. В. Імплементація принципів ювенальної юстиції в кримінальне судочинство України / В. В. Романюк // Теорія та практика кримінального судочинства : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 20–21 трав. 2011 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, навч.-наук. ін-т підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання, каф. кримін. процесу. – Х. : ТИТУЛ, 2011. – С. 219–221.

16. Романюк В. В. Окремі питання застосування запобіжних заходів під час кримінального провадження щодо неповнолітніх / В. В. Романюк // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : Матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (19 жовт. 2012 р., м. Харків). – Х. : Оберіг, 2012. – Вип. № 4. – С. 140–144.

17. Романюк В. В. Особливості з'ясування обставин, що підлягають встановленню, у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх / В. В. Романюк // Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Кримінолог. асоц. України. – Х. : ХНУВС, 2012. – С. 328–332.

18. Романюк В. В. Окремі особливості участі неповнолітніх на етапі початку досудового розслідування кримінальних правопорушень / В. В. Романюк // Впровадження нового Кримінального процесуального кодексу України в правоохоронну діяльність та навчальний процес: досвід та шляхи удосконалення : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 5 квіт. 2013 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2013. – С. 173–177.

19. Романюк В. В. Гласність і відкритість під час кримінального провадження щодо неповнолітніх / В. В. Романюк // Актуальні проблеми адміністративного та кримінального права і процесу: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (в автор. ред.), (Донецьк, 15 берез. 2014). – Донецьк : Цифрова типографія, 2014. – С. 265–267.

20. Романюк В. В. Основні положення кримінального провадження щодо неповнолітніх / В. В. Романюк // Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5 груд. 2014 р.). – Х. : ХНУВС, 2014 р. – С. 131–133.

21. Романюк В. В. Окремі питання звільнення неповнолітніх підозрюваних від кримінальної відповідальності / В. В. Романюк // Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. [22 трав. 2015 р., м. Харків] / МВС України; Харк. нац. ун-т внутр. справ; Кримінолог. асоц. України. – Х. : ХНУВС, 2015. – С. 197–198.

АНОТАЦІЇ

Романюк В. В. Кримінальне провадження щодо неповнолітніх. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2015.

У дисертації здійснено комплексний аналіз чинного кримінального процесуального законодавства, яким регламентовано кримінальне провадження щодо неповнолітніх. Дане провадження розглядається як особливий різновид кримінальної процесуальної діяльності. Доведена необхідність виділення та нормативного закріплення основних положень (умов та порядку) кримінального провадження щодо неповнолітніх. Участь захисника, законного представника, психолога, педагога та лікаря у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх охарактеризована як одна з важливих процесуальних гарантій прав неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених. Проаналізовані питання специфіки доказування (всебічність та повнота) та застосування до неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених заходів кримінального процесуального примусу (виключність та обґрунтованість). З'ясовані актуальні питання досудового розслідування та судового розгляду провадження щодо неповнолітніх. Підтверджується доцільність формування в Україні системи ювенальної юстиції.

Ключові слова: кримінальне провадження, кримінальне провадження щодо неповнолітніх, кримінально-процесуальні гарантії, ювенальна юстиція, неповнолітній підозрюваний (обвинувачений), процесуальні гарантії, міжнародні стандарти прав дитини.

Романюк В. В. Уголовное производство в отношении несовершеннолетних. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Харьковский национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2015.

В диссертации исследуются теоретический и практический аспекты особенностей правового регулирования уголовного производства в отношении несовершеннолетних. Освещены вопросы общих условий и порядка осуществления уголовной процессуальной деятельности с участием несовершеннолетних подозреваемых, обвиняемых и лиц, совершивших общественно опасные деяния до наступления возраста уголовной ответственности.

Отмечается, что условия досудебного расследования и судебного рассмотрения уголовного производства, фактически, являются неблагоприятными в отношении несовершеннолетних, а поэтому им должна быть предоставлена дополнительная защита их прав в виде уголовных процессуальных прав, процессуальных гарантий и возможности их защиты.

Обоснован вывод, что нормы, регулирующие уголовные процессуальные отношения, возникающие в связи с участием в них несовершеннолетних, совершивших преступление (общественно опасное деяние) образуют отдельный процессуальный институт – институт уголовного производства в отношении несовершеннолетних.

С целью ориентации деятельности следователя, прокурора, судьи на защиту прав несовершеннолетних предлагается выделять основные положения уголовного производства в отношении несовершеннолетних (цель, задачи, общие правила и условия его осуществления).

Участие защитника, законного представителя, психолога, педагога и врача в уголовном производстве в отношении несовершеннолетних рассмотрено как гарантия защиты их прав и законных интересов.

Проанализированы вопросы предмета доказывания с позиции полноты отражения в нем специфики и особенностей несовершеннолетних как участников уголовного процесса и способности создать основу для наилучшего обеспечения интересов ребенка по результатам расследования.

Изучено применение в отношении этих лиц мер уголовного процессуального принуждения. Указано, что применение к несовершеннолетним таких мер должно опосредоваться дополнительными гарантиями.

Рассмотрены актуальные вопросы досудебного расследования и судебного рассмотрения производства по делам о преступлениях несовершеннолетних и применения к ним принудительных мер

воспитательного характера. Отмечено, что совершение преступления несовершеннолетними является юридическим фактом, который обуславливает введение в действие охранного режима в отношении этих лиц и юридически должен оформляться постановлением об изменении порядка досудебного расследования согласно правилам, предусмотренным гл. 38 УПК Украины.

Уделено внимание исследованию проблемы формирования в Украине системы ювенальной юстиции. Обоснованы предложения по развитию уголовного производства в отношении несовершеннолетних благодаря: адаптации законодательства к международным стандартам в этой сфере, дифференциации уголовной процессуальной формы, расширению форм привлечения неюридических знаний, углублению специализации участников этого производства, расширению системы мер воздействия в отношении несовершеннолетних и т.д.

Обоснованы предложения по совершенствованию уголовных процессуальных норм, регламентирующих уголовное производство относительно несовершеннолетних.

Ключевые слова: уголовное производство, уголовное производство в отношении несовершеннолетних, уголовно-процессуальные гарантии, ювенальная юстиция, несовершеннолетний подозреваемый (обвиняемый), процессуальные гарантии, международные стандарты прав ребенка.

Romaniuk V. V. Criminal proceedings against minors. – *On the manuscript.*

The dissertation on competition of a scientific degree of candidate of legal Sciences, specialty 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensic examination; operatively-search activity, Kharkiv national University of internal Affairs. – Kharkiv, 2015.

The thesis examines the theoretical and practical aspects of the peculiarities of legal regulation of criminal proceedings against minors. The questions of the General conditions and procedure for the exercise of criminal procedural activities involving juvenile suspects, defendants. Analyzed the evidentiary issues and applications in respect of those individuals, measures of criminal procedural coercion. They discussed topical issues of pre-trial investigation and judicial review proceedings in cases involving offences by minors and the use of coercive measures of an educational nature. Attention is paid to research of problems of formation in Ukraine of the juvenile justice system. Justified proposals for the improvement of the criminal procedural rules governing criminal proceedings concerning minors.

Keywords: criminal proceedings, criminal proceedings concerning minors, criminal procedural guarantees, the juvenile justice system, minor suspect (accused), procedural guarantees, international standards of rights for a child.

Підписано до друку 21.10.2015. Формат 60х84/16. Умов. друк. арк. 0,9.

Обл.-вид. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач –

Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. 50-річчя СРСР, 27, м. Харків, 61080.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.

Друкарня Харківського національного університету внутрішніх справ
61080, м. Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27